

Željko BRGULJAN, **Na granici mora i neba: zbirka maritimnog slikarstva iz župne crkve Rođenja Blažene Djevice Marije u Prčanju**, Biblioteka »Gospa od Škrpjela«, knj. 51., Perast – Zagreb, 2015., 272 str.

Željko Brguljan (Kotor, 1962.) višegodišnji je proučavatelj kulturne i umjetničke baštine Boke kotorske, rezultat čega je niz objavljenih radova, kao i monografija *Crkva Rođenja Blažene Djevice Marije u Prčanju* (2008.) i *Pomorstvo Boke kotorske na slikama Bazija Ivankovića* (2011.). Nastavljajući se na svoja prethodna istraživačka promišljanja, autor je u ovoj knjizi sustavno obradio iznimno vrijednu zbirku maritimnog slikarstva, pohranjenu u župnoj crkvi Rođenja Blažene Djevice Marije u Prčanju. Knjiga je objavljena povodom stote obljetnice posvećenja spomenute nove župne crkve u Prčanju, a pisana je dvojezično – na hrvatskome i engleskome jeziku.

Uvodni dio knjige (»Zaljev slavnih pomoraca«, 10-13) sažet je i pregledan osvrt na povijest bokeljskoga pomorstva, posebice na razdoblje 18. stoljeća i prva desetljeća 19. stoljeća kada ono postiže svoj vrhunac. Slijedi pregled pomorskoga razvitka samoga Prčanja (»Uspon Prčanja do pomorskog naselja«, 15-35), malenoga bokeljskoga mjesta ispod brda Vrmac, udaljenog nepunih pet kilometara od upravnog središta Zaljeva – Kotora. Isprva skromno naselje s tek oko trideset kuća, Prčanj je već od druge polovice 16. stoljeća počeo izrastati u jedno od vodećih središta bokeljske pomorske privrede. Uključenost u mletačku službu (pomorci, prenositelji državne pošte i drugo) i sve izrazitija usmjerenost na pomorsku trgovinu, omogućili su da Prčanj – dukalom mletačkoga dužda Alvisea II. Moceniga 1704. godine – stekne status autonomne općine (*Comunità*). Kao i druga bokeljska naselja, posebice Perast i Dobrota, i Prčanj je vrhunac gospodarskog razvoja postigao tijekom 18. stoljeća, što se zorno odrazilo na tamošnjemu graditeljstvu i kulturnoj baštini. U poglavlju se, nadalje, navode pojedine prčanjske obitelji i pojedinci zaslužni u pomorskoj privredi, donosi se pregled brojčanog stanja prčanjskih jedrenjaka u pojedinim razvojnim fazama te utvrđuje postupan pad tamošnjega brodarstva tijekom 19. stoljeća. U završnome dijelu poglavlja autor ukratko govori i o vjerskoj komponenti u svakodnevlju stanovnika Prčanja, svjedočanstvo čega su i brojne crkve, nemalim dijelom nastale kao patronat tamošnjih obitelji.

Slijedi poglavlje u kojemu autor podrobno raščlanjuje »Izgradnju nove župne crkve« (37-73). Gradnja Bogorodičina hrama u Prčanju započela je 1789. godine te se – iz desetljeća u desetljeće – prati tijek gradnje, često obilježen zastojima zbog nedostatka odgovarajućih financijskih sredstava. Uz velike financijske napore i pregnuća svih mještana, glavnina radova u crkvi dovršena je između 1905. i 1909. godine pod nadzorom ing. Milana Karlovca. Crkva je, naposljetku, otvorena svetom misom 8. prosinca 1909. godine, koju je predvodio zaslužni prčanjski župnik Cezar Gjurović. Monumentalne stube, po kojima je ta crkva poznata, prema projektu Milana Karlovca izveo je češki graditelj Josip Večernik i dovršene su 1913. godine, kada je postavljena i balustrada. Nakon 124 godine, koliko je proteklo od otpočinjanja gradnje, crkvu je svečano posvetio 8. rujna 1913. godine, na blagdan Rođenja Marijina, kotorski biskup Frano Uccellini-Tice u nazočnosti svih mještana i brojnih uglednih gostiju. Projektirana po osnovnim i tek dijelom kasnije promijenjenim nacrtima mletačkoga graditelja Bernardina Maccaruzzija (u. 1798.) župna crkva u Prčanju posljednje je veliko barokno zdanje u Boki kotorskoj i ubraja se među najveće

građevine sakralnoga graditeljstva na istočnome Jadranu. U nastavku ovoga poglavlja autor pregledno raščlanjuje unutrašnjost crkve i daje opis oltara, slikarskih djela, kiparskih ostvarenja, liturgijskog pribora, među kojima posebice vrijedi istaknuti ikonu Bogorodice iz 14. stoljeća, brojna slikarska djela iz 17. i 18. stoljeća, kao i ostvarenja suvremenih umjetnika (Ivan Meštrović, Vasko Lipovac).

U poglavlju »Uređenje crkve i formiranje župne zbirke« (77-107) posebna se pozornost pridaje neumornom, višedesetljetnom pregnuću župnika Nika Lukovića na uređenju, odnosno prikupljanju umjetničkih djela koje danas čine jedinstvenu i umjetnički izrazito vrijednu zbirku. Zahvaljujući uvidu u arhivsko gradivo pohranjeno u Župnom arhivu Prčanj saznajemo o učestaloj prepisci Lukovića s brojnim umjetnicima (Ivan Meštrović, Toma Rosandić, Milo Milunović i brojni drugi) te je to gradivo – na ovome mjestu posebno analizirano – vrijedan prinos kulturnoj baštini Prčanja, ali i širim kulturnim poveznicama duž istočnojadranske obale.

Najopsežnije poglavlje knjige naslovljeno je »Slike brodova u Župnoj zbirci Prčanj« (110-236). Riječ je o slikarskim uradcima pomorske tematike koje pohranjuje rečena zbirka; većina djela zavjetni su darovi, a poklonili su ih prčanjski pomorci kao zahvalu Blaženoj Djevici Mariji za uslišane molitve tijekom olujnih nevremena i drugih nedaća na moru. Uz zavjetne darove u crkvi Gospe od Škrpjela pred Perastom, ta je zbirka iz župne crkve u Prčanju jedinstvena za šire područje istočnoga Jadrana i ima iznimnu vrijednost povijesnoga posvjedočenja o prčanjškome pomorstvu, pomorcima i pomorskoj baštini kroz stoljeća. U poglavlju se posebno iznose podatci o zavjetnim pločicama, a posebna se pozornost poklanja pomorskoj zbirci prčanjške pinakoteke koju čini četrdeset slika brodova. Ta nam slikarska djela, jednako kao i arhivski dokumenti u raznim pismohranama, svojim uprizorenjem i potpisima na samim slikama (objašnjenjima razloga nastanka) izravno posvjedočuju u prčanjskom pomorstvu i brodarstvu u 19. stoljeću. Slikarska djela koja se ovdje prezentiraju autor raščlanjuje kroz umjetničku vrijednost i priznatost njihovih autora, ali i uvidom u konkretan sadržaj. Stoga, zahvaljujući pomnoj obradi rečenih zavjetnih djela, saznajemo brojne podatke iz prčanjške, odnosno bokeljske pomorske povijesti: o pomorcima i vlasnicima brodova, o brodovima i njihovu nastanku, nosivosti i plovidbenim putovima, događajima i povodima (havarije na moru, bitke) zbog kojih su slikarska djela nastala, kao i uopće o općemu kontekstu prčanjškoga brodarstva diljem Jadrana i Sredozemlja tijekom 19. stoljeća. Pritom valja napomenuti da se autor, raščlanjajući sudbine brodova i njihovih vlasnika, u cijelosti koristio ne samo dostupnima saznanjima historiografije nego i onodobnim dnevnim novinama i godišnjacima iz Barcelone, Londona, Milana, New Yorka, Trsta i drugih gradova s kojima su ti brodovi imali određenih doticaja. Zaseban dio, izrađen po istome metodološkom obrascu, čini unutar istoga poglavlja cjelina u kojoj se obrađuju portreti parobroda koji su pripadali Parobrodarskom društvu Austrijski Lloyd iz Trsta u čijoj su službi bili i brojni prčanjški kapetani, časnici i mornari. U završnome dijelu knjige sadržani su: kataloški pregled svih slika brodova pohranjenih u Župnoj zbirci Prčanj (238-245), katalog autora slikarskih djela s osnovnim biografskim podatcima (247-249), popis uporabljenih izvora i literature (250-252), popis ilustracija (253-259), kazala osoba i brodova (260-269), bilješka o autoru (270) i popis autora fotografija (271).

Pomorstvo Boke kotorske i tamošnjih naselja tema je koja oduvijek pobuđuje istraživačku pozornost i zasigurno će, s obzirom na neiscrpnost gradiva, tako biti i ubuduće. Knjiga Željka Brguljana, osobito vrsnog stručnjaka za pomorsku baštinu Boke, novi je prinos toj problematici. U fokusu autorova istraživanja gradić je Prčanj i njegova pomorska baština, predstavljena kroz slikarska djela u tamošnjoj župnoj crkvi. Knjiga je odlično opremljena ilustracijama i detaljnim pripadajućim potpisima koji dodatno, kao svojevrsna dodatna poglavlja kroz udružene slike i riječi, upotpunjuju osnovni tekst. Sveukupno možemo kazati da je ova knjiga nov i izrazito vrijedan prinos bokeljskoj, u ovome slučaju prčanjskoj povijesti o čijim pojedinim, gradivom prebogatim, razvojnim sastavnicama historiografija još uvijek ima pregršt prostora za nove spoznaje i istraživačke rezultate.

Lovorka Čoralić